

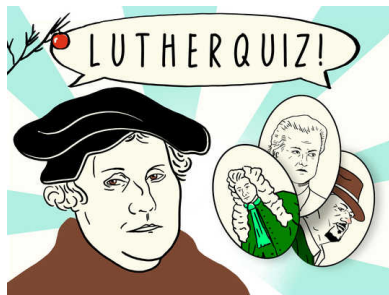
Volkserk met geschiedenis van verzet

illustratie Gemma Pauwels

GEMMA PAUWELS

500 jaar Reformatie - Ooit was Hongarije een bolwerk van gereformeerden. Hun nazaten zijn nog altijd actief, ondanks druk van eerst de katholieken en later de communisten. Deel 16 van een serie.

De kansel pal tegenover de ingang van het dorpskerkje in Jósuvafő wordt bekroond met een kleurig beschilderd klankbord in de vorm van een kroon. Links en rechts zijn aparte mannen- en vrouwenafdelingen. Ze worden nog steeds gebruikt, vertelt de koster. De bankjes zijn met bloemmotieven beschilderd, net als het houten plafond. In deze gereformeerde kerk zijn religieuze afbeeldingen taboe, maar dat heeft de dorpelingen niet weerhouden om

het gebouw met volkskunst op te vrolijken.

Het kerkje staat hoog op een heuvel boven het dorp, omringd door een stevige, eeuwenoude muur begroeid met varens en mos. Rond de kerk bloeien nu bloemen. Tegenwoordig trekt het veel toeristen, maar ooit was de versterking bedoeld als bescherming voor de dorpelingen in tijden van gevaar. Zo zullen ze ook naar de kerk zijn gevlucht toen in de zestiende eeuw Ottomaanse troepen in de streek rondwaarden. Toch is het aan diezelfde Ottomanen te danken dat de gereformeerde kerk in Hongarije vaste voet aan de grond kreeg en dat de 320 inwoners van Jósuvafő nu gereformeerd zijn, net als trouwens een dikke 1,1 miljoen andere Hongaren. Na de rooms-katholieke is de gereformeerde kerk de tweede geloofsgemeenschap in het tien miljoen inwoners tellende land.

De eerste jaren verliep de reformatie in Hongarije niet anders dan elders: wreed en bloedig. De stellingen van Luther die Duitse handelaren mee naar Hongarije namen, sloegen weliswaar aan bij het gewone volk, maar stuitten op weerstand van de katholieke kerk en de kleine landadel die het lutheranisme als 'Duits geloof' afdeed. In 1521 kwam een edict dat Lutheranen tot op de brandstapel veroordeelde.

Maar die vervolging duurde niet lang. In 1526 werd de Hongaarse koning bij de Slag bij Mohacs verpletterend verslagen door de Ottomanen. Het was de inleiding tot een periode van Turkse overheersing die tot 1686 zou duren. De Ottomanen maakte het weinig uit welk soort christendom hun christelijke onderdanen aanhingen. Zolang die maar de speciale godsdienstbelasting betaalden die christenen en joden verschuldigd waren, konden ze hun geloof blijven beoefenen. Terwijl Nederland een godsdienstoorlog

tegen Spanje uitvocht en protestanten in grote delen van Europa werden geradbraakt of gevierendeeld, kon het protestantisme zich daardoor in Hongarije ongestoord verspreiden.

Bloeiperiode

Het lutheranisme bleef daarbij vooral een zaak van Duitse burgers, die met name in de steden woonden. Onder Hongaren sloeg vooral Calvijns leer aan. Veel Franciscaner monniken bekeerden zich tot deze sobere versie van het christendom en trokken als predikers door het land. Hele gemeenschappen bekeerden zich en ontdeden hun kerken van godsdienstige beelden. Van groot belang was de vertaling van de Bijbel in het Hongaars. Om te zorgen dat mensen die Bijbel ook daadwerkelijk konden lezen, zetten gereformeerde kerken scholen op, wat zeer bijdroeg aan hun populariteit. Tegen het einde van de 16de eeuw was pakweg 95 procent van de Hongaarse bevolking gereformeerd. Het Oost-Hongaarse Debrecen werd het bestuurlijke centrum van de nieuwe kerk.

Anderhalve eeuw later kwam een einde aan die bloeiperiode. In 1686 werden de Ottomanen door een brede Europese coalitie verslagen en kregen de zwaar katholieke Habsburgers, die eerder met succes de Oostenrijkse reformatie hadden teruggedraaid, het voor het zeggen. Er kwam een stevige contrareformatie op gang. Brandstapels kwamen er niet meer aan te pas, de methodes waren in anderhalve eeuw wel wat subtieler geworden, maar een veertigtal Hongaarse predikanten belandde als slaven op galeisepen op de Middellandse Zee. Een flink deel van hen zou door Michiel de Ruyter worden bevrijd, een daad waar de Hongaren tot de dag van vandaag dankbaar voor zijn.

Om gelovigen uit de kale gereformeerde kerken te lokken,

werd in katholieke kerken geïnvesteerd in weelderig barokke interieurs. In ruil voor goede banen aan het hof bekeerden veel aristocraten zich tot het katholicisme en ze verplichtten hun ondergeschikten meestal dat voorbeeld te volgen. Volhardende protestanten werden rechteloze tweederangsburgers. Dat werkte in West-Hongarije, maar niet in het gereformeerde hartland rond Debrecen en nog oostelijker, in Transsylvanië (nu Roemenië). Die regio's zijn ondanks alle druk, eerst van de Habsburgers en later van de communisten, tot vandaag de dag overwegend gereformeerd gebleven.

Vanuit die geschiedenis van verzet tegen het Weense hof beschouwt de gereformeerde kerk zichzelf zeer sterk als de hoeder van de Hongaarse nationale onafhankelijkheid en waarden.

Vluchtelingen

In een tijd dat tradities en waarden wereldwijd hoog op de agenda staan, leidt dat ook in Hongarije onvermijdelijk tot meningsverschillen, die eerder politiek dan theologisch van aard zijn. De gereformeerde kerk verleende in 2015 humanitaire hulp aan de honderdduizenden vluchtelingen die het land doortrokken. Maar premier Viktor Orbán weet zich in zijn radicale anti-islampolitiek gesteund door predikant en minister Zoltán Balog, die afgelopen najaar de kerk officieel opriep om te gaan stemmen bij het referendum tegen het door de Europese Unie gevraagde opnemen van nog geen 1500 asielzoekers. Een stemadvies werd weliswaar niet uitgebracht, maar gelovigen werd uitdrukkelijk gemaand te denken aan de belangen van "onze kinderen, kleinkinderen, het lot van de natie en de waarden van het christendom".

Eeuwenlang waren er intensieve gereformeerde contacten tussen Nederland en Hongarije. Veel Hongaarse jongeren studeerden theologie in onder meer Franeker

en Kampen.

Toch vallen de verschillen tussen de protestanten in Nederland en Hongarije eerder op dan de overeenkomsten. De boerenbonte beschilderingen in het kerkje in Josvafő en in veel andere dorpen zeggen veel over het karakter van de Hongaarse kerk. "Die is veel volkskerkelijker dan de Nederlandse", zegt theoloog Jaap Doedens, een voormalige predikant uit Vlissingen. Hij is getrouwd met een Hongaarse en doceert zowel aan de universiteit van Debrecen als aan de theologische opleiding in het West-Hongaarse Pápa.

Gewone kerkgangers houden zich naar zijn ervaring in Hongarije zelden bezig met theologie. Afsplitsingen zijn ongehoord. "In Nederland kun je zeggen: dit bevalt me niet en dan begin je zelf iets, maar dat is hier ondenkbaar. Het is gewoon één kerk. Logisch, het was belangrijk om een sterke positie tegenover de overheid in te nemen en kerkscheuringen verzwakken natuurlijk."

Homohuwelijk

Dat zie je ook terug in de strikte kerkhiërarchie, met vier kerkprovincies onder leiding van vier bisschoppen, en een overkoepelende synode die in grote lijnen een gezamenlijk beleid bepaalt. Daardoor, zegt Doedens, mist de Hongaarse gereformeerde kerk het brede spectrum aan opvattingen dat de Nederlandse Protestantse Kerk juist kenmerkt. Er is in Hongarije geen gereformeerd debat over bijvoorbeeld inenting of het homohuwelijk. Kerklidmaatschap is vaak minder onderwerp van bezinning en twijfel dan van traditie. "Ook als mensen geen actieve kerkleden zijn, spreekt meestal vanzelf dat ze hun kinderen laten dopen, in de kerk trouwen en vanuit de kerk begraven worden", zegt Doedens.

Dat is niet anders bij de Hongaarse katholieken. Doedens noemt het sowieso opvallend hoe weinig verschil er in het dagelijkse leven

tussen de beide kerken lijkt te bestaan. "Je komt in katholieke en protestantse dorpen precies dezelfde tradities tegen", zegt hij. Gereformeerde jongens doen even hard als katholieke aan de paastraditie om meisjes met emmers water te begooien of - tegenwoordig - symbolisch met parfum te bedruppelen. Gereformeerden zien ook geen probleem in het vieren van carnaval en vrijwel alle Hongaren vieren hun van oorsprong katholieke naamdag. Doedens kent gereformeerden die voor de Pasen vasten, in ieder geval bescheidener eten. Na de Pasen is het druk in het kerkje in Jósavfő. Net als katholieke Hongaren trouwen protestanten namelijk het liefste in de lente, na het vasten.

Sporen van de Reformatie

De Reformatie, die in 2017 500 jaar geleden begon, was een keerpunt in de geschiedenis. Het begon met Maarten Luther, die in 1517 in opstand kwam tegen het kerkelijk gezag. Trouw reist de wereld over om de sporen van de Reformatie in beeld te brengen. Wat was de invloed van deze beweging op ons denken, op de kunsten, op taal, op wetenschap en op politiek? En wat zien we daar nu nog van? De vorige aflevering verscheen op 26 mei.

Doe de Lutherquiz

"Hier sta ik, ik kan niet anders." Heeft Maarten Luther dit echt gezegd? Trouw heeft speciaal voor de herdenking van 500 jaar Reformatie dit jaar een citatenquiz gemaakt met uitspraken van Maarten Luther. Of waren ze toch van Johann Sebastian Bach, Isaac Newton of André Hazes? Ontdek het zelf en test uw kennis van de grote kerkhervormer Maarten Luther. Wie weet wint u er de prachtig geschreven Lutherbiografie van Lyndal Roper mee.

Ga naar www.trouw.nl/lutherquiz